

MOJSTRI, POMOČNIKI IN VAJENCI

V dualnem sistemu poklicnega izobraževanja se je izobraževalo 10.500 vajencev; na sliki so vajenci na vmesnem izpitu (2001).

Obrt, ta okretna, razmeram na trgu hitro se prilagajajoča gospodarska veja, vpeta med tradicijo in najsodobnejšo tehnologijo, potrebuje visoko strokovno izobražene ljudi, ki so sposobni odgovoriti na vse izzive in želje poslovnih partnerjev oziroma strank. Izobraževanje, redno in dopolnilno, je bilo zato v vsej zgodovini slovenskega obrtništva vedno med njegovimi prednostnimi cilji.

Če je bilo v obdobju do druge svetovne vojne takšno izobraževanje samo po sebi umevno, pa ima obdobje po vojni veliko belo liso, ki je trajala dolgo, kar predolgo, in povzročila obrtniškem izobraževanju oziroma obrtništvu nasploh velikansko škodo. Mojstrski izpiti, ki smo jih sicer poznali še nekaj časa po vojni in so bili primerljivi z izpiti v nemško govorečih državah, so šolske reforme v šestdesetih oziroma sedemdesetih letih prisilno ukinile, enaka usoda pa je doletela tudi pomočniške izpite ter seveda poklicno izobraževanje nasploh. Usmerjeno izobraževanje, ki je izničilo dualni način poklicnega šolanja (torej izobraževanje v učilnici in delavnici), je skoraj izničilo tudi vedenja o mojstrskih znanjih, ki pa so prav v obrti ostala v spominu kot sinonim za strokovnjaka-rokodelca v poklicu oziroma v obrti.

V vsej svoji zgodovini je obrt znala sama poskrbeti za svoje kadre, saj je tudi sama najbolje vedela, kakšne potrebuje. Zato si je slovenska obrtniška organizacija v svoji najnovejši zgodovini močno prizadevala za vrnitev starih,

preizkušenih oblik dualnega izobraževanja, takšnega torej, pri katerem splošni del izobraževanja poteka v šoli, praktično izobraževanje pa v delavnici pri obrtniku. In pri tem je bila uspešna: "izgubljenih" je bilo sicer nekaj generacij, a dandanes se mladi praktično izobražujejo pri delodajalcih.

Začetek: obrti prilagojeni programi

Rojstvo prvih obrtnih (eksperimentalnih) oddelkov sega v leto 1988, ko je na mariborski Srednji kovinarski, strojni in metalurški šoli zaživel prvi obrtni oddelek avtomehanicov. Za ta pomemben dogodek imajo največ zaslug danes že pokojni **Milan Kos**, obrtnik iz Polzele, tedanji predsednik odbora za izobraževanje pri Zvezi obrtnih združenj Slovenije, vodstvo šole in nekateri posamezniki iz uradnih republiških šolskih institucij, ki so bili dovolj smeli, da so privolili v eksperiment, za katerega je bilo že na začetku jasno, da je pravzaprav začetek vračanja starega šolskega sistema. Eksperiment se je zelo dobro odrezal in v šolskem letu 1993/94 je bilo na 16 slovenskih srednjih in poklicnih šolah že 40 oddelkov, v katerih je potekal pouk na obrti prilagojen način - in to že za 25 obrtnih poklicev. Prva generacija je končala šolanje v letu 1991 in obrtniki, pri katerih je dobila zaposlitev, so bili z njenim znanjem zelo zadovoljni. Izobraževanje po programih, prilagojenih obrti, je do izteka končalo preko 1.000 učencev.

Obrtni oddelki, ki so tako dobro prestali preizkus, pa so bili le vmesna faza do dokončne uresničitve dolgoletnih obrtniških zahtev, ki sta jih prinesla novi obrtni zakon in zakon o poklicnem izobraževanju. S sprejetjem teh dveh zakonov je bilo dokončno potrjeno, da se mladi spet vračajo po praktično znanje predvsem v obrtne delavnice.

Še preden je država sama opredelila celoten sistem in je bila sprejeta nova šolska zakonodaja je leta 1994 sprejeti obrtni zakon prinesel Obrtni zbornici Slovenije in njenim članom nekatere pristojnosti za poklicno izobraževanje. Z njim je zbornica postala temeljna pobudnica razvoja dualnega sistema poklicnega izobraževanja. Zakon je med drugim določil pogoje za izvajanje praktičnega dela izobraže-

vanja, navedel je naziv mojster, OZS pa je prevzela nalogo organiziranja praktičnega izobraževanja vajencev, pripravo registra razpisa učnih mest in verifikacije pogojev.

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju je bil sprejet šele leto in pol kasneje (1996), v vmesnem času pa se je Obrtna zbornica Slovenije pripravljala na prevzem novih pristojnosti. Njena služba za izobraževanje se je postopoma krepila in v sodelovanju s strokovnimi sekcijami in območnimi obrtnimi zbornicami širila krog aktivno sodelujočih članov (preko tisoč) na dveh ključnih projektih: izvedbi dualnega sistema poklicnega izobraževanja (v letu 1997) in izvedbi mojstrskih izpitov (v letu 2000), medtem ko je Odbor OZS za izobraževanje postavljala temeljne okvire in vodil ter nadziral doseženo. V letih od 1989 do 1998 je odbor vodil **Anton Lampič** iz Cerknice, po letu 1998 pa mu predseduje **Ignac Šteferl** iz Litije. Odbor je bil in je prepričan, da se morajo v poklicnem in strokovnem izobraževanju bolj učinkovito zrcaliti potrebe trga dela in razvoja gospodarstva, zato je vztrajal pri tesnem povezovanju učenja in dela ter razvijanju novih oblik izobraževanja; takšnih, ki praktičnemu usposabljanju dajejo večji in ustrezen pomen in primerljivost z evropskimi sistemi. Obrtna zbornica Slovenije je novo vlogo socialnega partnerja prevzemala ne glede na to, da je prinašala tudi finančne obveznosti (tako obrtnozborničnemu sistemu kot tudi članstvu) ter nove odgovornosti.

Obdobje urejanja poklicnega in strokovnega izobraževanja je potekalo ob razmahu tranzicije, težavah v nekaterih gospodarskih panogah ter visoki stopnji brezposelnosti. A ne glede na to so obrtniki razpisovali učna mesta in s svojim znanjem, izkušnjami in opremo sodelovali v procesu izobraževanja in si zagotavljali bodoče kadre. Nov sistem izobraževanja je vzpodbudil tudi razmah poklicnih šol in pripravo široke palete programov predvsem v dualnem sistemu.

Ob tem ne gre pozabiti na še eno novost zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju: višje strokovne programe. Njihovo uvedbo je OZS podpirala na podlagi uveljavljenih rešitev iz tujine, obenem pa je bila to logična nadgradnja mojstrskih izpitov in srednje strokovne izobrazbe, ki jo pridobe.

Dualna oblika postane standard

Po prvih začetnih, relativno uspešnih letih izvajanja dualnega sistema poklicnega izobraževanja, so se ob ugodnih rezultatih spremljave, ki so kazali na boljšo praktično usposobljenost, uspešnejšo socializacijo in večjo

OZS verificira delavnice, v katerih so lahko učna mesta. V takšnih delavnicah je že preko 7.000 verificiranih učnih mest. Takole so potekali vmesni izpiti v delavnici pekovskega mojstra Romana Brgleza.

zaposljivost mladih, pokazali tudi negativni učinki (so)obstoja obeh konkurenčnih oblik izobraževanja – šolske in dualne – ter pomanjkanje stimulatивnih in motivacijskih elementov tako za delodajalce kot za mlade v vajeništvu. Spremljanje dualnega sistema poklicnega izobraževanja je pokazalo prednosti tesnega povezovanja šole in delovnega okolja ter večje zaposljivosti, zato ne čudi odločitev strokovnih krogov, zapisana v Izhodiščih za prenovu programov poklicnega in strokovnega izobraževanja (2001), da se vsi programi srednjega poklicnega izobraževanja pripravljajo na podlagi standarda znanj za dualno obliko. Čeprav se dualni sistem poklicnega izobraževanja še vedno izvaja, pa se postopno uvajajo enotni programi z velikim deležem praktičnega izobraževanja pri delodajalcih.

Za pogled na opravljeno delo so zgovorne tudi nekatere številke. Pri članih OZS je bilo pripravljenih 33 programov za dualni sistem poklicnega izobraževanja, v dualnem sistemu poklicnega izobraževanja se je pri obrtnih izobraževalcih 7.000 vajencev. Delodajalci OZS vsako leto razpišejo okoli 1.600 učnih mest, vseh verificiranih učnih mest pa je 5.200. Cilj OZS in članstva je tako, sicer po letih eksperimentov in preverjanj rešitev, dosežen.

Obrtna zbornica je vsa leta veliko vlagala v promocijo obrtniških poklicev. Predstavitve poklicev na mednarodnem obrtnem sejmu v Celju so pritegnile na tisoče učencev. Takšne predstavitve potekajo tudi po regijah (slika je iz Pomurja).

OZS vsako leto ob slavnostni podelitvi mojstrskih diplom nagradi tudi najboljše vajence in jim podeli priznanje Zlati vajenec. Leta 2008 so jih podelili minister za javno upravo Gregor Virant, minister za gospodarstvo Andrej Vizjak in predsednik OZS Miroslav Klun.

Povezovanje šol in delovnega okolja se krepi

Nekatere ključne pozitivne izkušnje dualnega sistema so bile v letu 2006 vgrajene v novi Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. V poklicnem izobraževanju se uveljavita individualna (ki nadomesti vajeniško) in kolektivna učna pogodba ter najmanj 24 tednov praktičnega usposabljanja z delom v neposrednem delovnem okolju. Individualna učna pogodba omogoča do 53 tednov takšnega usposabljanja. Standard znanj dualnega sis-

15. novembra 2001 je obrtna zbornica vpričo predsednika države Milana Kučana in številnih ministrov podelila prvih 187 mojstrskih diplom (kongresna dvorana hotela Lev Intercontinental).

Tretja podelitev mojstrskih diplom 326 novim mojstricam in mojstrom (Cankarjev dom v Ljubljani, 28. oktobra 2003).

tema pa postane osnova za programe poklicnega izobraževanja.

Postopno je stekla tudi prenova izobraževalnih programov, ki so po novem povsem evropsko primerljivi, kompetenčno zasnovani in temelje na modulih, tesneje pa se povežejo splošna, strokovna in teoretična znanja. 20 odstotkov izobraževalnega programa sooblikujejo šole v dogovoru z delodajalci in tako vnašajo v izobraževanje potrebna aktualna znanja in tehnološke novosti. Uvajanje novih programov je dokončno steklo v šolskem letu 2008/2009. Poleg vsebinskih novosti se uveljavljajo tudi sistemske: večja avtonomija šol, novo finansiranje, deregulacija, predvsem pa tesnejše povezovanje šol z (delovnim) okoljem na lokalnem in regionalnem okolju. Socialno partnerstvo se krepi.

Demografska gibanja in spremenjene odločitve mladih in njihovih staršev zgoj ohranjajo stanje vpisa v sicer posodobljeno poklicno izobraževanje ter povečanim potrebam delodajalcev za nekatere poklice ne sledi. Še vedno se srečujemo z večinsko namero mladih, da po poklicni šoli nadaljujejo izobraževanje, vstop v aktivno zaposlitev je vedno kasnejši in se odraža v pomanjkanju ustreznega kadra tudi v obrti in podjetništvu.

Na pobudo strokovnih sekcij OZS so nastajali novi programi višjega strokovnega izobraževanja na področju fotografije in kozmetike, zbornica pa je prevzela nove pristojnosti – verifikacijo učnih mest za študenta višjih strokovnih šol.

Sodelovanje OZS z univerzami v državi se le postopoma krepi tako pri oblikovanju mnenj delodajalcev o novih bolonjskih programih, kot pri povezovanju z delovnim okoljem.

Obrtno podjetniška zbornica Slovenije je upoštevan zastopnik interesov svojih članov in prepoznaven socialni partner na nacionalnem nivoju, kjer se oblikujejo in sprejemajo sistemske odločitve in vsebinske rešitve v izobraževanju in usposabljanju in tesno sodeluje z javnimi zavodi in drugimi pristojnimi.

Skladi za izobraževanje

Pri tem ne smemo pozabiti na dolgoleten velik prispevek 29 skladov za izobraževanje zaposlenih pri obrtnikih (prvi je bil ustanovljen v Mariboru leta 1973). Ti skladi, ki so bili posebnost v Evropi, so s sredstvi delodajalcev obrtno-zborničnemu sistemu zagotavljali prilagodljivejši, dodatno usposobljen kadrovski potencial. Letno se je s sredstvi, zbranimi v skladih, izobraževalo in usposabljal med 18.000 in 28.000 zaposlenih pri samostojnih podjet-

nikih. Delo skladov je pomembno prispevalo k uspešnosti celotne obrti v Sloveniji. Spremenjena kolektivne pogodbe med delavci in zasebnimi delodajalci (2008) sicer ne zavezuje več k zbiranju sredstev za izobraževanje, a nekateri skladi še delujejo oz. so v postopku spremembe v njihovem delovanju in organizaciji.

Vrnili so se tudi mojstri

Za izobraževanje mladih v neposrednem delovnem procesu pri članih so nujni tudi dobro usposobljeni mentorji oz. izobraževalci. Projekt mojstrskih izpitov je bil po eni strani odgovor na te zahteve, po drugi plati pa se je z mojstri dvigala raven kakovosti v obrti.

Priprave na uvedbo mojstrskih izpitov so ob pomoči nemške vlade in partnerske Obrtne zbornice za Muenchen in Zgornjo Bavarsko z usposabljanjem t. i. multiplikatorjev (365 članov OZS in predstavnikov srednjih poklicnih šol), pripravo strokovnih gradiv in izvedbenih predpisov tekle od leta 1993 dalje. Tudi v mojstrske izpite je bilo vložena izjemno veliko strokovnega dela članov, strokovnih sekcij in službe za izobraževanje; odbor za izobraževanje pa je budno spremljal in usmerjal aktivnosti. Zahtevni projekt, v katerem je sodelovalo preko tisoč strokovnjakov in je terjal tudi precejšnja sredstva OZS (pa tudi sredstva iz programa Phare in nemške vlade), se je leta 2000 končal s prvimi mojstrskimi izpiti; podelili so jih vpričo predsednika države, kakor bodo tudi letošnje, ko bo podelitev potekala že devetič.

Mojstrsko spričevalo oziroma diploma je obrtnikovo »potrdilo«, da so njegovi izdelki in storitve kakovostni, saj so odraz njegovega najboljšega poznavanja tako stroke, ki jo opravlja, kot tudi spleta širših znanj, ki so potrebna za uspešno opravljanje obrti. Z mojstrskim izpitom pa diplomanti pridobijo tudi srednjo strokovno izobrazbo oz. možnost za vpis v višje strokovno izobraževanje, lahko pa v svojih delavnicah tudi sami izobražujejo.

Število mojstrskih nazivov, za katere je mogoče opraviti mojstrski izpit, se je z leti povečevalo. V letu 2009 so ga kandidati lahko opravljali za 51 nazivov, prvič tudi za kuharskega mojstra in mojstra strežbe. Do leta 2004 je število mojstrskih diplom, ki jih je slavnostno podelila OZS, raslo. Največ mojstrov - 437 - je dobilo diplome prav leta 2004, na slovesnosti ob 35-letnici OZS. Potem pa je število začelo upadati, saj po novih predpisih mojstrski izpit ni bil več pogoj za odprtje obrti. Vseeno pa se je zanj še vedno vsako leto odloči okoli 150 kandidatov. Skupaj z letošnjimi je OZS podelila že 2.300 mojstrskih

diplom, ki jih mojstri s ponosom razobesijo v svojih delavnicah. Izpit pa opravlja še 600 kandidatov.

Poleg novih znanj in pete stopnje strokovne izobrazbe, ki jo mojstri pridobijo z diplomo, pa jim ta – ob še nekaj dodatnega izobraževanja – prinese še nekaj: postanejo lahko zapriseženi sodni izvedenci.

Mojstri so v okviru OZS ustanovili svoj klub, ki je med drugim sprejel tudi kodeks mojstrov, v njem pa se ti srečujejo in družijo.

Tabla Mojster, ki jo nekateri mojstri postavijo pred svoj lokal

Mojstrski izpit obsega praktični, strokovno-teoretični, poslovodno-ekonomski in pedagoško-andragoški del. Na sliki je opravljanje mojstrskega izpita za mojstra elektromehanika.

V letu 2009 je mogoče mojstrski izpit opravljati za 51 mojstrskih nazivov. Izpit je zahteven, priprave nanj pa v poprečju trajajo leto dni. Na sliki je opravljanje dela izpita za slikopleskarskega mojstra (2009).

Mojstrske izpite opravi največ mladih, ki se diplome, v katero so vložili toliko truda, odkrito veselijo.

Do leta 2009 je OZS podelila 2.177 mojstrskih diplom, ki jih mojstri s ponosom razobesijo v svojih delavnicah.